

Zajęcia z etyki będą prowadzone w oparciu o program lekcji etyki prof. Magdaleny Środy dla poziomu gimnazjalnego. (Program dopuszczony do użytku szkolnego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej(DKW-4014-63/00).

Zaletą tego programu jest podkreślenie filozoficznego rodowodu etyki. Podkreśla on, iż etyka jest dziedziną filozofii. Jest zbiorem teorii lub poglądów dotyczących dobra, zła, powinności, norm, cnót etc., stworzonych lub analizowanych przez filozofów. Zakłada również, iż uczeń powinien zetknąć się z pewnymi teoriami, poznać ich treść, przesłanki, konsekwencje. „Zetknięcie się” z teoriami nie znaczy jednak wyuczenia się ich; nie chodzi tu o uzyskanie wiedzy erudycyjnej. Wyuczona etyka, tak jak wyuczona filozofia stają się martwe. Etyka nie jest jedynie przedmiotem nauczania, tak jak nie powinna nim być filozofia, lecz elementem wychowania i samowychowania. Wychowanie zaś tym różni się od nauczania, że jego przedmiotem jest nie tylko wiedza i określone informacje, ale - wartości, a wartości nie można się wyuczyć. Trzeba je umieć rozpoznawać, hierarchizować, oceniać, realizować w życiu, bronić. Lekcje etyki powinny pobudzać do myślenia, uwrażliwiać na problemy moralne, kształcić umiejętności ich rozumienia i rozwiązywania.

Przede wszystkim jednak lekcje etyki powinny być miejscem, gdzie uczniowie stawiają pytania, dyskutują nad interesującymi ich, a jednocześnie ważnymi ze społecznego i ogólnoludzkiego punktu widzenia, problemami. Niezwykle istotna jest tu metoda nauczania; umiejętność inicjowania, prowadzenia porządkowania, pointowania dyskusji. Umiejętność takiego przedstawiania problemów, by uczeń rozumiał, że są (lub mogą być) to problemy jego własne (osobiste), jak i nas wszystkich, że nie mają charakteru li tylko historycznego czy teoretycznego. Etyki nie sposób nauczyć się przez czytanie podręczników. Tematy muszą być tu przedmiotem refleksji i zaangażowania.

Materiał nauczania składa się z trzech działów:

Dział pierwszy poświęcony będzie etyce indywidualnej, związanej z zagadnieniami osobowymi, problemami jednostki i osób jej najbliższych.

Dział drugi będzie dotyczył etyki społecznej i związany jest z zagadnieniami uczestnictwa we wspólnocie politycznej i kulturowej, jaką jest państwo i społeczność. Dział trzeci zatytułowany „etyka globalna” będzie dotyczył kwestii i problemów moralnych naszej cywilizacji.

Nie ma konieczności, by wszystkie części programu były realizowane po kolei. Ich dobór zależy od wielu czynników, które ocenić powinien nauczyciel (dojrzałość i liczebność klasy, dyscyplina intelektualna, czytanie, zainteresowania, sytuacja zewnętrzna etc.). W każdej części zawarte są elementy dotyczące problemów moralnych, które spontanicznie przyciągają uwagę ucznia (np. samotność, szczęście, poczucie winy, uzależnienia) , jak również elementy

teoretyczne, wskazujące na systemy, które starają się je - każdy na swój sposób - rozwiązać, lub też stanowią metaetyczny opis stanowisk i argumentów, niezbędnych nie tyle do ich rozwiązania, ile do zajęcia własnego, uzasadnionego stanowiska w określonej kwestii.

Cele edukacji

A. Cele ogólne

Celami edukacji etycznej przewidzianymi przez „Podstawy programowe” są: Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.

Rozpoznawanie podstawowych wartości i dokonywanie właściwej ich hierarchizacji.

Podjęcie odpowiedzialności za siebie i innych.

Zgodnie z powyższym, celami niniejszego programu będą: (1) wyrobienie w uczniu pewnych umiejętności (2) przekazanie mu określonej wiedzy, jak również - do pewnego stopnia - (3) wychowanie go, widoczne w zajęciu przez niego określonych postaw. Osobowym wzorem kształcenia etycznego powinien być - refleksyjny, wrażliwy na problemy innych, ceniący swoją wartość młody człowiek, umiejący szukać drogowskazów prawego życia w świecie niewolnym od zła i cierpienia; w świecie wypełnionym konfliktami moralnymi i społecznymi.

W zależności od celów ogólnych, cele szczegółowe można podzielić na trzy grupy (cele wychowawcze, „umiejętności”, „wiedza”). Zaczniemy od celów wychowawczych; mają one bowiem charakter najbardziej ogólny i „życzeniowy”. Nie można wychowywać człowieka jedynie dzięki dobremu programowi etycznemu czy dobremu podręcznikom; nie można jednak stworzyć programu bez zarysowania wzoru osobowego, który przyświeca takiemu programowi.

B. Cele szczegółowe

Wychowawcze:

- wrażliwość na wartości; umiejętność ich rozpoznawania,
- wrażliwość na zło pod różnymi jego postaciami,
- zaangażowanie w życie społeczne,
- refleksyjna postawa wobec świata i ludzi,
- rozumienie sensu i funkcji obowiązków moralnych,
- rozumienie znaczenia godności ludzkiej i specyfiki „osoby”,
- rozumienie poszerzającego się zakresu odpowiedzialności np. wobec bliskich, wobec obcych, zwierząt, przyszłych pokoleń, ekosystemu,
- przekonanie o wartości i potrzebie doskonalenia się i samowychowania,
- zdolność do zajęcia właściwej postawy w sytuacjach „granicznych” (cierpienia, winy, śmierci).

Umiejętności:

- dyskusowania i rozwijania indywidualnej perspektywy moralnej,
- odróżniania przekonań moralnych od innych przekonań,
- artykulacji i precyzacji własnych przekonań moralnych,
- obrony stanowisk uznanych za słuszne,
- argumentowania, rozpoznawania błędów logicznych, poprawnego myślenia
- definiowania i rozumienia sensu wartości moralnych,
- odróżniania zjawisk, norm i postaw moralnych od innych (obyczajowych, prawnych), odróżniania i definiowania praw, uprawnień, przywilejów i obowiązków.

Wiedza:

- znajomość najważniejszych systemów etycznych (Sokrates, Arystoteles, etyka chrześcijańska, konsekwencjonalizm, etyka praw),
- znajomość sposobów argumentowania w etyce, w szczególności w etyce filozoficznej,
- wiedza na temat związków między etyką a religią,
- znajomość treści etycznych zawartych w wielkich religiach świata,
- wiedza na temat ról społecznych i obowiązków z nimi związanych,
- wiedza na temat praw i obowiązków w nowoczesnym społeczeństwie obywatelskim,
- wiedza o głównych problemach moralnych współczesności.

Treści nauczania

Treści nauczania są ujęte w sposób hasłowy. Mogą one stanowić tematy lekcji, bloków lekcyjnych, hasła do dyskusji etc. Wszystkie tematy są powiązane w pewną logiczną całość, a ich treść uzależniona jest od dojrzałości i rozwoju psychospołecznego uczniów.

JA I WARTOŚCI

I. Życie i jego wartość.

1. Sens życia (*sens życia a cel życia; życie harmonijne a życie wartościowe; życie warte przeżycia*).
2. Prawo do życia, prawo do szczęścia.
3. Cierpienie (*czy ma jakąś wartość? religijna a laicka koncepcja cierpienia; przyczyny cierpienia; ważność_ postulatu minimalizacji cierpień*).
4. Poczucie winy (*przewinienie, odpowiedzialność, wina, grzech, zmasa - różnice, wina kryminalna a wina moralna, wina a sumienie*).
5. Śmierć bliskiej osoby (*śmierć jako fakt, śmierć jako wartość; śmierć i rytuał, śmierć w wierzeniach religijnych; postawy wobec śmierci*).

II. Ja i inni

1. Miłość i przyjaźń (różne *rodzaje* miłości: miłość jako uczucie między bliskimi *sobie osobami*, jako więź w obrębie grupy, miłość jako cnota, „miłość bliźniego”; *warunki* wystarczające i konieczne przyjaźni; lojalność i wierność).
2. Tożsamość: ciało, płeć, świadomość (różne *aspekty* zagadnienia tożsamości: *fizyczny, psychiczny, duchowy, wspólnotowy, aksjologiczny*).
3. Stres. Uzależnienia (*przyczyny* uzależnień i ich formy; narkotyki i przestępczość; narkotyki i „szczęście”).
4. Przemoc (*dlaczego* ludzie używają przemocy? formy przemocy: *przemoc domowa, przemoc wobec dzieci*).
5. Egoizm - altruizm (*postawy moralne; teorie* egoizmu etycznego, *dobry i zły egoizm; altruizm jako podstawa zachowań moralnych*).
6. Empatia (współodczuwanie, miłosierdzie, współczucie - *charakterystyka i ocena postaw*).
7. Odpowiedzialność (*przedmiot* odpowiedzialności, *zakres* odpowiedzialności, *odpowiedzialność i normy; poczucie* odpowiedzialności za innych).
9. Uczestnictwo i dialog (*postawa* zaangażowania w życie społeczne; *konflikty; kompromis* dobry i zły; *rozmowa - uzasadnianie - przekonywanie - dialog*).

III. Ideały i drogowskazy moralne. Prezentacja różnych systemów i poglądów moralnych zorganizowanych przez następujące idee:

1. Honor.
2. Doskonałość.
3. Cnota.
4. Szczęście.
5. Obowiązek.
6. Sumienie.

MORALNOŚĆ I SPOŁECZEŃSTWO

I. Wolność, równość, sprawiedliwość

1. Wolność i jej ograniczenia (złożoność pojęcia „wolności”; wolność *negatywna*, wolność *liberalna*, wolność *pozytywna*, wolność w teoriach *stoików*, wolność w koncepcjach *chrześcijańskich*, wolność w koncepcjach *egzystencjalistów*).
3. Tolerancja i fundamentalizm (wartość *moralna* postawy *tolerancyjnej*: *tolerancja a niewrażliwość moralna, tolerancja aktywna i pasywna, tolerancja dla nietolerancyjnych; istota i zagrożenia fundamentalizmu*).
4. Sprawiedliwość dystrybucyjna i wyrównująca (sprawiedliwość w odniesieniu do dóbr, *zasady* sprawiedliwego podziału dóbr; *sprawiedliwe traktowanie; sprawiedliwość jako bezstronność; funkcje* kary).
5. Dobrobyt (*cel* dla wszystkich czy tylko dla niektórych? *dobrobyt a szczęście; moralna* wartość dobrobytu).

6. Praworządność (*istota praworządności~ jej wartość dla społeczeństw, praworządność a lojalność; racje posłuszeństwa prawu*).
8. Cienie i blaski demokracji (*demokracja - wady i zalety; wartość moralna demokracji; demokracja a rządy autorytarne; paternalizm*).

II. Role społeczne

1. Co to są role społeczne?
3. Wzajemne zaufanie (*rola zaufania w stosunkach międzyludzkich; symetryczność obowiązków i roszczeń*).
5. Być patriotą (*co to znaczy „być patriotą”? patriotyzm a nacjonalizm; obowiązki i cnoty patrioty*).
7. Być obywatelem (*czy być patriotą a być obywatelem to to samo? obowiązki obywatelskie, obywatelskie cnoty*).
8. Być kobietą i mężczyzną (*pojęcie „płci biologicznej” i „płci kulturowej”; odmienność ról kobiety i mężczyzny ma charakter naturalny czy kulturowy?*).

PROBLEMY MORALNE WSPÓŁCZESNOŚCI

I. Ekologia (*dyskusje wokół zagadnień ekologicznych: czy mamy obowiązki wobec środowiska naturalnego? co to znaczy? jakiego rodzaju są to obowiązki? Czy można w ogóle mieć obowiązki wobec istot, które nie są ludźmi lub wobec przyrody nieożywionej? obowiązek czy troska?*)

1. Ja i moje otoczenie.
2. Prawa zwierząt.
4. Obowiązki wobec przyszłych pokoleń.

II. Medycyna (*postęp naukowy w medycynie przynosi wiele problemów etycznych; na czym one polegają? konflikt jakich wartości wyrażają? jak oddzielić nieracjonalny strach i przesady od rzeczywistych problemów moralnych? gdzie rodzi się zło? jak go uniknąć?*)

1. Klonowanie.
- 2*. Eutanazja.
- 3*. Aborcja.
4. AIDS, epidemie.

III. Polityka (*czy da się usprawiedliwić w polityce zasadę „cel uświęca środki”; jak odróżnić racje od manipulacji? czym jest dobro wspólne? różne postacie zła, które rodzi lub z którymi walczy polityka*)

- 1 *. Dyskryminacja i opresja.
- 2 *. Terror i terroryzm.
3. Głód na świecie.
4. Kara śmierci.

IV. Procedury osiągania celów

Etyki nie można się wyuczyć i nie taka też jest jej funkcja w szkole. Zgodnie z celami tego przedmiotu, ma on kształtować określone postawy, wrażliwości i umiejętności. Wiedza i informacje mają tu charakter wtórny. Jednak nie sposób zajmować się etyką bez korzystania z tekstów i znajomości teorii i stanowisk etycznych. Lekcje powinny więc przede wszystkim być miejscem dyskusji, ale dyskusji, które poza spontanicznością mają charakter - w coraz większym stopniu - naukowy. Lekcje etyki powinny być wspierane lekturą fragmentów tekstów filozoficznych, religijnych, mitologicznych, literackich. Nauczyciel powinien dysponować zarówno wyborem tekstów z zakresu filozofii moralnej, jak i wyborem tekstów z zakresu literatury pięknej, odpowiednio sproblematyzowanym. Bardzo ważne jest również urozmaicenie stylu pracy uczniów. Uczniowie mogą pracować w parach, w grupach (a potem dzielić się z innymi wnioskami z dyskusji); mogą wygłaszać przemówienia broniące jakichś poglądów; powinni być skłaniani do obrony poglądów, z którymi się nie zgadzają, by ocenić zasadność i siłę argumentacji. Duża, z semestru na semestr coraz większa, część zajęć powinna być poświęcona analizie określonych stanowisk etycznych.

Na zajęciach z etyki powinno się wykorzystywać materiał, z którym zapoznają się uczniowie na innych lekcjach, w szczególności na zajęciach humanistycznych i wychowawczych. Nauczyciel powinien mieć pełną orientację na temat treści zajęć z języka polskiego, historii i społeczeństwa, wychowania do życia w rodzinie, edukacji prozdrowotnej etc. I umiejętnie koordynować tematy. W ten sposób lekcje etyki będą miały charakter integrujący i pogłębiający samowiedzę ucznia.

V. Standardy osiągnięć

W przypadku lekcji etyki trudno mówić jedynie o konkretnej przedmiotowej wiedzy ucznia. Osiągnięcia w nauczaniu etyki mają bowiem trojaki charakter. Dotyczą pewnych „technicznych” umiejętności; określonej wiedzy, wreszcie - osiągnięcia powinny mieć wymiar wychowawczy.

A Standardy osiągnięć „technicznych”

- Umiejętność dyskusowania, zajmowania własnego stanowiska.
- Umiejętność poprawnego myślenia i argumentowania.
- Umiejętność szukania i ważenia racji.
- Umiejętność przekonywania i obrony własnego stanowiska.
- Umiejętność wysłuchiwanie racji innych.
- Umiejętność czytania, analizowania, rekonstruowania tez zawartych w etycznych i filozoficznych tekstach.

B. Standardy osiągnięć wychowawczych

- Wrażliwość na przejawy dobra i zła.

- Refleksyjny, ciekawy i „z dystansem” stosunek do świata.
- Tolerancja wobec odmiennych postaw, przekonań, stanowisk.
- Szacunek wobec istotnych wartości życia indywidualnego, społecznego, ludzkiego.
- Odwaga w głoszeniu własnych poglądów i stanowisk.
- Poczucie odpowiedzialności (za bliskich, za zwierzęta, środowisko naturalne).
- Świadomość powagi obowiązków związanych z wykonywanymi rolami społecznymi.
- Rozumienie obowiązków i praw obywatela demokratycznego państwa.

C. Standardy osiągnięć merytorycznych

- Wiedza dotycząca różnych systemów etycznych i stanowisk moralnych.
- Znajomość norm etycznych wielkich religii chrześcijańskich i niechrześcijańskich.
- Umiejętność dostrzegania złożoności problemów moralnych.
- Umiejętność rozpoznawania problemów moralnych związanych z życiem społecznym, politycznym i globalnym.
- Znajomość głównych ideałów moralnych zawartych w etyce honoru, perfekcjonizmie, etyce cnoty, eudajmonizmie, etykach obowiązku i etyce sumienia.
- Znajomość głównych systemów etyk religijnych.
- Znajomość głównych systemów etyki filozoficznej (konsekwencjalizm, etyka Kanta, etyka polska)
- Znajomość głównych zagadnień moralnych współczesności.
- Znajomość głównych stanowisk metaetycznych.
- Wiedza na temat sposobów uzasadniania i argumentacji w etyce.

Najbardziej wymierne są te ze standardów, które dotyczą osiągnięć merytorycznych.

One też powinny stanowić podstawę do oceniania ucznia. Ocena winna brać pod uwagę cztery elementy:

1. Wiedza, której przedmiotem są terminy etyczne i filozoficzne (np. „etyka”, „argumentacja”, „obowiązek”, „racjonalizm”); określone teorie lub ich fragmenty (np. platonizm, chrześcijaństwo); nazwiska filozofów lub innych postaci, które były przedmiotem lekcji (np. Sokrates, Kotarbiński, Gandhi).
2. Rozumienie wiadomości i problemów, które weryfikuje się poprzez sprawdzenie stopnia uporządkowania materiału, umiejętności stosowania materiału faktycznego do określonych problemów moralnych; jak również poprzez umiejętność podawania określonych przykładów.
3. Stosowanie wiadomości i umiejętności „technicznych” do rozważania lub rozwiązywania określonych problemów zarówno tradycyjnych jak i nietypowych.

